

Kosmopoliitin kotiseudut

Tarmo Kunnas: *Hyvää kotiseutua etsimässä. Eurooppalainen matkakirja.* Nemo 2018.

Kotiseudun käsite on ollut yksi hautautuneimpia käsitteistä viimeisten vuosikymmenien kulttuurikeskustelussa ja tutkimuksessa. Koti, kirkko ja isänmaa -kolmiyhteyden vaimettua ja maaltamuuton kiihdyttyä ei edes saksalainen huippukiinnostava *Heimat*-televisiosarja ole kyennyt nostamaan tätä käsitettä laajan uudelleen arvioivan keskustelun kohteeksi. Siksi Kunnaksen monipuolinen katsaus on kiinnostava ja raikas avaus vanhan käsitteen aivan uudella tavalla, kansainväli-

siä perspektiivejä etsivään tarkasteluun. Maailmanmatkaaja Kunnas näyttää kysyvän, missä ovat kotiseutuaajattelun ja -mieltyymysten rajat, missä uusissa olosuhteissa tapaamme kotiseututunteen ja miltä aiemmin kokemamme silloin näyttää.

Kun aiemmin kotiseutu miettiin maakunta- ja heimokeskeisesti, Kunnas tarjoaa tästä ulospääsyn käyttämällä käsitteitä ”sydämen kotiseutu” ja ”hengen kotiseutu”. Jälkimmäinen avaa mahdollisuuden sekä henkiseen että fyysiselle kotiseudun etsinnälle, joka voi ”jatkaa aina myöhäiseen ikään”. Kunnaksen mukaan ensimmäisen kotiseudun ja lapsuuden muistojen avulla ”ihminen antaa konkreettisen sisällön abstrakteille käsitteille”. Varhaisilla – ja miksei myöhäisillä – tilallisilla mielikuvilla on koko eliniän kestävä merkitys, jota tuskin voi yliarvioida. Tarinan luominen omasta alkuperästä näyttäisi ideaalilta lähtökohdalta. Tämä tarina muuntuu uusissa konteksteissa ja saa myyttisiä piirteitä. Kotiseutuaajattelu on yhtä syvästi myyttistä kuin kaikki traditioon liittyvä. Myytit tarjoavat voimakkaita kiinnekohtia ja ne myös sysäävät meitä kohti tuntemattomia identiteettihaasteita. Myytit yhdistävät ja tarjoavat identiteettitakuita.

Ilmaus ”kotiseutu” ei kuitenkaan käänny kaikille kielille. Kunnas toteaa: ”On mahdotonta kääntää ranskaksi ilmausta ”hyvää kotiseutua etsimässä.” Pikemminkin silloin voi puhua oman kirkontornin (*mon clocher*) siintämisestä. Tämä on tavallaan ymmärrettävää. Riittää jo yksi symbolinen kiintopiste, ”nurkkaus”, jonka ympärille voi kiinnittää tunteita. Poikaiässäni perheelläni oli kesämökki Onkivedellä. Vastarannalla oli laaja ja korkea Väisälänmäki, jonka juurella aikoinaan Eero Järnefeltkin työskenteli. Paikallisilla oli sanonta: ”Jos Väisälänmäki ei näy, ollaan hukassa”.

Aluksi Kunnas ei kuitenkaan voi olla annostelematta pientä ironista katsausta suomalaisen yh-

teisölliseen elämään – onnellisuuskehuista huolimatta. Koska ”suomalainen elämänmuoto oli erittäin askeettinen”, se on jättänyt laajoja tyhjiä tunneläikkiä. Kunnas toteaa: ”Olemme tahtomattamme kuin statistoja Aki Kaurismäen elokuvassa.” Lähtökohtamme tänään ovat kuitenkin aineellisessa mielessä loistavat, vaikka ”yhtenäisen, esikuvaksi kelpaava sivistyneistö nyt puuttuikin”.

Kotiseutu liikekannalla

Vaikka monet Kunnaksen lukijat tietävät hänen kotiutumisen Pariisiin – hän oli Pariisin kulttuurikeskuksen ensimmäinen johtaja vuosina 1989–95 – ja Avignonin sekä tuntevat hänen johtamansa lukuisat pyöräretket Freiburgin, Metzin ja ennen kaikkea Provençen seuduilla, Kunnaksen teos on myös syvä henkilökohtainen muistelukirja hänen omista varhaisista suomalaisista kotiseutukokemuksistaan.

Kunnas toteaa, että intressi omaa kotiseutua kohtaan on kasvanut hänen myöhäisemmällä iällään. Hän käy läpi varhaisimmat kokemuksensa sotaa paossa Ruotsissa Bodomin kylässä Björnan pitäjässä vuosina 1942–44. Hän on myös vierailut paikkakunnalla myöhemmin useaan otteeseen ja toteaa edelleen muistavansa seudun maisemat ja niiden jättämän tunnelman. Tampereella ja Nokiolla koetut lapsuudenkokemukset on kerrottu elävästi ja hauskaasti, itseironiaa säästämättä.

Varhaiset sukulaisivierailut Satakuntaan tulevat myöhemmin kerratuiksi lukuisilla rannikkopitäjiin suuntautuneilla pyöräretkillä. Tässä suuri eurooppalainen matkailija tuo esiin kotiseuturakautensa poikkeuksellisen hienovaraisesti: ”Olen kypsällä iälläni täydentänyt näitä varhaisia kokemuksiani Satakunnasta ja samalla sydämeni kotiseudun reviiä niin maantieteellisessä kuin henkisessä suhteessa.” Kaikkien torien äitinä pysyy Rauman tori 1940-luvulla ja Luvian idyllinen hautausmaa, jossa Kunnaksen isovanhemmat

on haudattu, saa myös poikkeuksellisen merkityksensä. Teoksen lukijat saavat itse lukea, miksi.

Olen aina ihailut Tarmo Kunnaksen filologista ja kirjallista muistia, mutta myös hänen muistinsa sitä osaa, joka koskee omien sukulaisten ja hänen moniin kotiseutuihinsa liittyviä nimiä ja nimistöjä, paikkoja ja henkilöitä. Nimistön rikkaus on rakkautta ympäristöön, jossa kulttuurin jatkuvuustekijät ovat vielä näkyvissä.

Vaikka Kunnas sanoo tunteensa nuoruudessaan, 1950-luvulla, itsensä juurettomaksi, hänen kokemuksensa Pariisissa ja Saksan eri kaupungeissa 1960-luvulla alkaen antaa pontta uusien kotiseutujen etsintään – ja samalla antavat heijastuspohjan varhaisten kokemusten uudelleenlöytämiseen.

Kunnaksen ranskalaisista ”kotsisaarekkeista” läheisin on Pariisi. Siellä hän on kulttuurin aikamatkaaja ja kaupunkikulttuurin syvärakenteen ihailija. Place des Vosges Le Maraisin kaupunginosassa saa osansa ja myös monet Kunnaksen asuttamat tienoot, etenkin Latinalaiskortteli. Myös Place de la Contrescarpe ylistetään, eikä suotta. Pieneltä, mieltä vangitsevalta aukiolta alkaa rue Mouffetard, joka ”viettää alaspäin kuin onnesta juopunut.”

Kaupunkinäkymien lisäksi ravintolat, ruokapaikat ja niiden intiimiys, lämminhenkinen palvelu sekä hyvät maut muodostavat usein ytimen ja samalla kriteerin Kunnaksen tarkoittamalle miellyttävälle kotiseututunteelle, Satakunnasta Sorrentoon. Lapsuudessa koettuja, kotiruoosta saatua makuelämyksiä ei myöskään unohdeta. Kotiruoan käsite laajenee harppauksenomaisesti myös poikavuosien läheiselle ruokintapaikalle, kuten Nokian Teutorin nakkikioskille, josta muuten tuli kuuluisa jääkiekon maailmanmestaruusotteluissa heilutetun ison Teutor-mainoksen ansiosta. Kunnas kommentoi: ”Se oli kotiseudun voitto suuressa maailmassa.” Se oli varmaan myös tahaton alkusoitto Nokian maailmanmaineelle.

Ruokatorit (Pariisin Place Maubert) ja ravintolat, etenkin kaupapahallien lähellä (Metz) tai niiden sisällä (Avignon), saavat toimia kotiseututunteen hiomispaikkoina. Kunnaksen kolmannen kotikaupungin Avignonin marokkolaisravintola Le Riad ja sen *tagine de mouton* avaa myös eksoottisen dimension, joka on aina tärkeä osa uudemman kotiseudun ulottuvuuksia. Kun Elsassin Colmarin kaupunkiin on päästy pyörällä, sen viihtyisissä ravintoloissa maistuu raskas *choucrouste alsacienne* Gewürztraminerin saattelemana. Kunnas kommentoi: ”Gargantua voi siis olla paitsi ranskalainen, myös suomalainen ja elsassilainen.” Hän kuitenkin kritikoii moderneja kaupahalleja, joista puuttuu intiimiys ja anonymisyys valtaa alaa. Mutta säilynyt kaupahalli on kuin vanhan eurooppalaisen kaupungin historiallinen keskusta historiallisen keskustan sisällä, sillä juuri siellä kaupungin kuhina tiivistyy.

Avignon saa paljon huomiota osakseen taidemuseoita myöten. Kunnaksen kotikadulla, Joseph Vernet’llä sijaitsevan Musée Calvet’n keskeisiin taideteoksiin luodaan katsaus teoksia myöten. Kunnas esittelee myös muita hänelle läheisiä kaupunkeja, kuten Dijonin (Burgundi) ja Arlesin. Tehdään vertailuja ja mietitään millainen kaupunki voisi käydä kotiseudusta. Tässä yhteydessä on myös mainittava piipahdus Espanjan Aurinkorannikolla. Alueen suomalaisten elämäntapaa kohtaan osoitettu kritiikki on paikallaan. Suomalaiset uudisasukkaat eivät ole kiinnostuneet uudesta kotiseudustaan. ”Vaikka heille on tarjolla ’Reissumiestä’, he eivät ole reissumiehiä.” Upeat historialliset kaupungit ympärillä eivät näytä merkitsevän juuri mitään. Mielenkiinnon vie rakkaus ruisleipään ja koskenkorvan korvikkeisiin. Eikä ruisleipäkään maistu enää samalta kuin lapsuudessa.

Heideggerin maastossa

Voi sanoa, että Kunnaksen teok-

sen sydän sijaitsee – Pariisin ohella – Freiburg–Colmar-akselilla. Hän kuvailee seikkaperäisesti pyöräretken Freiburgista Reinin yli Colmariin. Matkan Kunnas on tehnyt jo kymmeniä kertoja, sekä vetämässään pyöräilyryhmässä että yksin. Paikka tuntuu Euroopan sydämelältä: edetään Reinin yli ja verataan kahta toisilleen läheistä kulttuuria, elsassilaista ja sitä Saksaa, joka jää Reinin itäpuolelle. Ellassin puolelle päästyä nautitaan Gewürztramineria – jälleen – Neuf-Brisachissa, ja jatketaan matkaa. Louksi nouseaan Voogeseen kukkuloille kulttuurikohteisiin.

Freiburgin alueen kuvauksen huipentaa hetki, jolloin Kunnas saa istuutua Martin Heideggerin työtuoliin tämän vanhassa kodissa. Kunnas oli nimittäin oppinut tuntemaan Heideggerin vanhimman pojan Jörgin – ja tapasi häntä usein Freiburgissa käydessään. Heidegger on Kunnaksen laaja-alainen projekti. Muistan, kun eräänä tammikuun alun aamuna 2010 Rooman Villa Lantessa Kunnas tuli kahvipöytään ja totesi: ”Olen lukenut yli 30 sivua Heideggeriä tänä aamuna.” Kello ei ollut vielä edes puolta yhdeksää. Kunnas kertoo myös, miten Heidegger hankittuaan 1920-luvun alussa Todtnaubergin rinteeltä pienen hiihtomajansa, joutui hiihtolatuksen puutteessa taivaltamaan puuksilla umpihangessa. Kunnas toteaa: ”Siltä vaikuttaa joskus myös hänen ajattelunsa opiskelu”.

Kaiken kaikkiaan Kunnaksen narraatio liikkuu suurella jänneväliillä: Satakunnan eri kirkonkylät, Nokia, Tampere, Pariisi, Trier, München, Berliini, Strasbourg, Avignon, Freiburg, Colmar, vain muutamana mainitakseni. Muodostuu kiinnostavia ajatus- ja miellekääriä: Pariisi–Nokia, Satakunta–Elsass, Schwarzwald–Luvia. Kunnas asettaa teoksessaan henkilökohtaisten elämäkokemuksensa synnyttämät tunnelmatekijät kulttuurihistoriallisia kohteita vasten. Teos on täynnä juurevia henkilökohtaisia assosiaatioita eri puolilla Eurooppaa koetuista tähtihetkidistä.

Kunnas etsii myös eräänlaista interkotosuutta, seutua, johon voimme projisoida sitouttavaa identiteettiämme silloinkin, kun emme edes fyysisesti ole perinpohjaisesti tutustuneet henkisenä kotiseutuna pitämäämme paikkaan. Sellaisia Kunnakselle, suurelle eurooppalaiselle matkajalle, ovat tietääkseni juuri Firenze ja Venetsia.

Oppinut saattaa usein kahdenntaa kotiseutunsa. Esimerkistä käy romantikko Friedrich Hölderlin, joka on kirjoittanut useita pikkurunoja kotiseudustaan. Mutta kuitenkin enemmän lyriikkaa Kreikan tai kreikkalaisen taruston henkisestä kotiseudusta. Tämä ilmiö liittyy klassisen sivistyksen saaneen henkilön kohottautumiseen – tietenkin ennen Baudelairen luomaa desilluusiolyriikkaa. Romantikko ikään kuin domestikoi (*domestiziert*) kotikirjastonsa kautta toisen kotiseudun mielensä eksoottiseen ylänkömaastoon. Tämä käytäntö ei kuitenkaan kuole moderniin aikaan vaan saa tänään uusia vivahteita oman aikamme sankan matkustelun myötä. Näin luotu intensiteetti on aivan toista luokkaa kuin Hölderlinin tarjoama.

On kuitenkin turha etsiä Goethen teoksesta *Italian matka (Italienische Reise)* ilmauksia ”uudesta kotiseudusta”. Hän kyllä toteaa: ”Ensi kertaa löysin itseni Roomasta, vasta siellä tulin onnelliseksi” (14.3.1788) ja: ”lasken toiseksi syntymäpäiväkseni, todellisen jälleensyntymisen päiväksi sen, jolloin astuin Rooman kamaralle” (3.12.1786). Ei viittauksia uuteen kotiseutuun – kuin vain praktisen ”kotiutumisen” merkeissä (16.6.1787). Tätä tustaa vasten Kunnas on radikaali kotiutuja.

Kotiseutukirjan suuri maantieteellinen liikkuvuus avaa lukijalle laajan ja monipuolisen mielennäyttämön. Kunnaksen kirja myös testaa lukijan omaa paneutumista kotiseutukysymykseen ja saa hänet muistelemaan ja maistelemaan mielessään kokemiaan kotiseutuja. Kirjan perusviritys on huomaani, avoin, mahdollisuuksille

altis. Ennen kaikkea teos on laaja matkakirjaan viritetty muistelmateos, joka antaa ohjeita siitä, miten uusia kotiseutukokemuksia voi löytää. Etsivälle avataan uusia kotikulmia. Henkilökohtainen ilmaisu tekee teoksessa esitetyt kohteet kolmiulotteisiksi.

Kunnas vastaa monimuotoisesti ja tuorein äänenpainoin kysymykseen, mitä moderni kotiseutu voi olla ja miten sen henkiset ulottuvuudet voivat jäsentää myös aiemmin kokemaamme ja elämäämme. Kunnas ei kaihda myöskään eksistentiaalisia dimensioita, olemisen perustasoa: tietyissä paikoissa ”elämän syvempi taso” nousee esiin. Kunnas esittelee eräänlaisen laajasydämissen kotiseudun: ”Maailma on kutistunut ja kotiseutu laajentunut.”

ALTTI KUUSAMO

Kirjoittaja on Turun yliopiston emeritusprofessori.